

दहावी नापास विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासक्रम

प्रा. दीपक ताटपुजे, सातारा.

आपल्या राज्यात इयत्ता दहावी (एस.एस.सी.) नापास होणाऱ्यांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे. काही विशिष्ट उदा. इंग्रजी, गणित, विज्ञान या विषयात प्राविण्य न मिळाल्याने पुनःपुन्हा प्रयत्न करूनही अपयश पदरी येते. अशा एकूण विद्यार्थ्यांची संख्या काही लाखात आहे. अशा विद्यार्थ्यांना उपलब्ध शैक्षणिक, व्यावसायिक संधींची माहिती देणारा हा लेख.....

सुशिक्षित बेरोजगारांची संख्या वाढत असतानाच दहावी नापास विद्यार्थ्यांनी नोकरीची अपेक्षा न धरता व्यावसाय शिक्षण घेऊन स्थानिक स्तरावरती रोजगार केल्यास हे विद्यार्थी आर्थिक सक्षम होवू शकतील. व्यावसायिक शिक्षणाबरोबरच स्वयंरोजगार प्रशिक्षणही घ्यावे. यामुळे व्यावसायातील विविध कार्यकल्पांसाठी आवश्यक ती कौशल्ये विद्यार्थी प्राप्त करू शकतील.

दहावी नापास विद्यार्थ्यांसाठी व्यावसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालया अंतर्गत अनेक औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था आणि तंत्रशिक्षण विद्यालयांमधून आय.टी.आय. तसेच प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम चालविले जातात. या अभ्यासक्रमामध्ये प्रामुख्याने अनेक तांत्रिक अभ्यासक्रमांचा समावेश होतो.

संधाता (१ वर्ष), सुतार (१ वर्ष), रंगारी (२ वर्षे), यांत्रिकी डिझेल (१ वर्ष), नळकारागीर (१ वर्ष), यांत्रिकी कर्षित्र (१ वर्ष), यांत्रिक मोटारगाडी (२ वर्षे), गवंडी बांधकाम (१ वर्ष), तारतंत्री (२ वर्षे), बंधकार (२वर्षे), तारतंत्री (२ वर्षे), बुकबाइंडर (१ वर्ष), कर्तन व शिवण शास्त्र (१ वर्ष), एम्ब्रायडरी व निडल वर्क (१ वर्ष), चामड्याची पादत्राणे बनविणे (१ वर्ष), चामड्याच्या वस्तु बनविणे (१ वर्ष) आदी आय.टी.आय. अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर स्थानिक स्तरावर स्वयंरोजगारासाठीच्या अनेक योजनांचा फायदा घेऊन सक्षम रोजगार उभा करणे शक्य आहे.

ग्रामीण भागात तांत्रिक व्यवसाय सुरू करण्यासाठी सहा महिने मुदतीचे मोटार आणि आर्मेचर वायडींग विद्युत तारतंत्री आणि विद्युत पंप व मोटर दुरूस्ती हे प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम याच संचालनालयांत अनेक शासकीय तंत्र विद्यालये तसेच मान्यता प्राप्त खाजगी संस्थांमधून चालविले जातात. अशाच प्रकारचे सहा महिने मुदतीचे संगणक परिचालन आणि डेस्क टॉप पब्लिशिंग हे अभ्यासक्रम दहावी नापास विद्यार्थ्यांसाठी चालविले जातात. या अभ्यासक्रमातील संगणक परिचालन उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांसाठी सर्टीफिकेट कोर्स इन कॉम्प्युटर प्रोग्रामिंग हा शासनमान्य अभ्यासक्रमही अनेक संस्थांमधून चालविला जातो. डी.टी.पी. हा अभ्यासक्रम पूर्ण झाल्यानंतर विद्यार्थी स्क्रिन प्रिटींग, पुस्तके, मासिके, वर्तमानपत्रे आदींसाठी टाईपसेटींगच्या कामासाठी स्वयंरोजगार काढू शकतात. आय.टी.आय. तसेच प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम चालविणाऱ्या संस्थांची माहिती प्रत्येक 'जिल्हा व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण अधिकारी' यांचे कार्यालयात मिळू शकेल.

विशिष्ट जातींमधील विद्यार्थ्यांसाठी राज्यात स्वयंरोजगाराला तसेच प्रशिक्षण देण्यासाठी काही महामंडळे कार्यरत आहेत. वसंतराव नाईक विमुक्त जाती व भटक्या जमाती विकास महामंडळ, विले पार्ले (पश्चिम), मुंबई या महामंडळांच्या जिल्हा कार्यालयांमधून विमुक्त व भटक्या जमातींच्या युवकांसाठी विविध व्यवसायांकरिता प्रशिक्षण दिले जाते. त्यामध्ये प्रामुख्याने कापड दुकान, रेडिओ दुरूस्ती, शिलाई काम, भाजीपाला विक्री, दुग्ध व्यवसाय, कुक्कुटपालन, ऑटो रिक्शा चालन, शेळी मेंढी पालन, घड्याळ दुरूस्ती आदी अभ्यासक्रमांचे प्रशिक्षण दिले जाते. त्याचप्रमाणे हे व्यवसाय सुरू करण्यासाठी महामंडळांतर्गत दिर्घ मुदतीचे तसेच बिज भांडवल अर्थ

सहाय्य दिले जाते. अशी कर्जे देताना मुलभूत प्रकल्प मुल्याच्या ८५% पर्यंत दिली जातात. काही विशिष्ट व्यवसायांना दिली जाणारी कर्जे ही ९५% पर्यंतही देण्यात येतात.

या जातीतील दारिद्र्य रेषेखालील युवकांना विशेषत्वाने प्रशिक्षण आणि स्वयंरोजगारासाठी कर्ज दिले जाते. या व्यावसायिक शिक्षण व प्रशिक्षण तसेच स्वयंरोजगाराची माहिती प्रत्येक जिल्हा कार्यालयात मिळू शकेल.

या महामंडळाबरोबरच महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ, जुहू, मुंबई यांचेमार्फत अनुसूचित जाती व नवबौध्द जमाजातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल गटातील युवकांना, व्यावसायाचे तांत्रिक प्रशिक्षण दिले जाते. यामध्ये प्रामुख्याने केश कर्तनालय, दग्ध व्यवसाय, शेळी मेंढी पालन तसेच ग्रामीण कुटीर उद्योग यांचे शिक्षण समाविष्ट आहे. हे प्रशिक्षण झाल्यानंतर महामंडळाच्या बीज भांडवल योजना तसेच मुदत कर्जे योजना, ब्रिज लोन योजना असून या अंतर्गत व्यावसायासाठी वित्तीय सहाय्य देण्यात येते.

लोकशाहीर आण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ, अंधेरी, मुंबई या महामंडळाच्या जिल्हा शाखांतर्गत मातंग समाजातील लोकांच्या उन्नतीसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविला जातो. व्हिडीओ, रेडिओ दुरूस्ती, वाहन चालन, वेल्डिंग, टर्निंग, सुतारकाम, शिवणकाम, फिटर आदी तांत्रिक अभ्यासक्रमांचा समावेश असून या प्रशिक्षणानंतर बीज भांडवल कर्ज योजना, थेट कर्ज योजना, विशेष केंद्रिय अर्थ सहाय्य योजना अंतर्गत व्यावसायासाठी कर्ज दिले जाते. त्याचप्रमाणे समुह प्रकल्प आणि समुह गट योजने अंतर्गत सहकारी तत्वावरील उद्योगांसाठीही मदत करण्यात येते.

दहावी नापास विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध असणाऱ्या या प्रशिक्षण संधींबरोबरच कोणत्याही जातीतील आणि दारिद्र्य रेषेखालील युवकांसाठी प्रत्येक जिल्ह्याच्या ग्रामीण विकास योजने अंतर्गत ट्रायसेम ही तांत्रिक प्रशिक्षण देणारी योजना राबविण्यात येते. या योजने अंतर्गत विविध शासनमान्य संस्थांमधून तांत्रिक शिक्षण ६ महिने मुदतीपर्यंत दिले जाते. या काळात प्रशिक्षणार्थीला विद्यावेतन दिले जाते. हे प्रशिक्षण पूर्ण झाल्यावर व्यावसायासाठी अर्थ सहाय्य तसेच टूल किट (हत्यारे पेटी) दिली जाते.

तांत्रिक प्रशिक्षणाबरोबरच स्वयंरोजगाराचे प्रशिक्षण देण्यासाठीही अनेक योजना असून प्रत्येक जिल्ह्यातील उद्योग केंद्रांतर्गत पंतप्रधान रोजगार योजना राबविण्यात येते. कोणत्याही व्यावसायासाठी १ लाख रूपये पर्यंत अर्थ सहाय्य हे या योजनेचे वैशिष्ट्य असून या अर्थसहाय्यासाठी बँकेमध्ये जामीनदाराची आवश्यकता नसते. मात्र हे कर्ज घेण्यासाठी विशिष्ट अटींची पूर्तता करावी लागते. याच केंद्रात अन्य अनेक कर्ज योजना राबविल्या जातात.

दहावी नापास विद्यार्थ्यांसाठी पदवि शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणून यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक अंतर्गत बी.ए. आणि बी.कॉम हे अभ्यासक्रम उपलब्ध आहेत. मात्र या तीन वर्षांच्या अभ्यासक्रम प्रवेशासाठी प्रवेश परीक्षा पास होणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे या विद्यार्थ्यांना वयाची १८ वर्षे पूर्ण असणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे डिप्लोमा इन इंग्लिश हा एक वर्षाचा अभ्यासक्रमाबरोबरच ११ पीकवार शेती प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमही चालविले जातात. या मुक्त विद्यापीठांतर्गत तांत्रिक व व्यावसायिक अभ्यासक्रमही उपलब्ध असून या मध्ये प्रामुख्याने फिटर, लेथ ऑपरेटर, टू व्हिलर मेकॅनिक, मेसन, प्लंबर, डोमेस्टिक वायरमन, मेकॅनिक, रेडिओ व टेपरेकॉर्डर आदी अभ्यासक्रम उपलब्ध आहेत. या अभ्यासक्रमांची माहिती विद्यापीठाच्या विभागवार असलेल्या अभ्यासक्रेदांमधून मिळू शकेल.

वरील उल्लेखित अभ्यासक्रमांव्यतिरिक्त अनेक प्रमाणपत्र तसेच स्वयंरोजगाराचे अभ्यासक्रम राज्यात अनेक ठिकाणी उपलब्ध आहेत. त्यामध्ये स्वयंरोजगारासाठी महाराष्ट्रराज्य खादी ग्रामोद्योग महामंडळ त्याचप्रमाणे महिलांसाठी, महिला आर्थिक विकास महामंडळ या संस्थाही कार्यरत आहेत.

काही विशिष्ठ विषयात प्राविण्य नसल्याने आयुष्यातील शैक्षणिक संधींची उपलब्धता नाही. हा इयत्ता १० वी नापास विद्यार्थ्यांच्या बाबतीतील गैरसमज दूर होणे आवश्यक आहे. अनेक १० वी नापास विद्यार्थी सक्षमपणे या योजनांच्या सहाय्याने स्वयंरोजगार करताना दिसतात. हे उदाहरण अन्य अनेक उदासीन युवक वर्गाला आदर्शवत ठरेल. स्पर्धेच्या युगात दहावी पास होणे नक्कीच आवश्यक आहे. त्यामुळे उपलब्ध होणाऱ्या संधी अमर्याद आहेत. याचाही विचार युवकांनी १० वी पास होण्यासाठी करणे आवश्यक आहे. प्रस्तुत लेखातील माहिती ही दहावी पास होवू न शकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना स्वयंरोजगारासाठी उद्युक्त करेल असा विश्वास वाटतो.